

Raffael Mónika – Szabó Dorottya – Csete-Makay Mónika

A magyarországi cigányság hazai megítélése a romák és nem romák körében

Bevezetés

Sokszor hangoztatott állítás, hogy a rendszerváltás társadalmi-gazdasági hatásai leginkább a romákat érintették negatívan, különösen közülük kerültek kedvezőtlen helyzetbe 1990 után. Ennek köszönhetően az átalakuló jóléti rendszerben a helyi szociális konfliktusok több alkalommal etnikai színezetet kaptak, hiszen felerősödött az a félelem, hogy a kisebbségi csoportoknak juttatott szociális ellátások a jóléti rendszer egészét veszélyeztetik. A félelem felerősödése ellenére azonban 1994 óta Magyarországon csökkent a nyílt, cigányellenesség, aminek a hátterében nem feltétlenül az előítéletek visszaszorulása áll. Sokkal inkább arról lehet szó, hogy a nyilvános kommunikációban fokozottabban érvényesül a romákkal szemben kinyilvánított tolerancia, mely azonban nem zárja ki a burkolt cigányellenesség meglétét (Enyedi et al. 2004). Ennek mutatóit vizsgáljuk jelen tanulmányunkban, melynek keretében a cigányság megítélését vesszük górcső alá több célcsoportban, és elsősorban arra keressük a választ, hogy mennyiben és minek mentén tér el egymástól a romák és nem romák véleménye a roma nemzetiséghez tartozókról. Feltételezésünk szerint a nemzeti hovatartozáson túl a vallásosság, illetve a területiség is befolyásolja a cigányságról való vélekedést, ezért a magukat nem romának vallók körében a vallásosság, illetve a lakóhelyük régiója mentén bontva is vizsgálódunk. Elemzésünk alapját a Századvég Konzorcium 2021-ben készült hatvanezer fős adatfelvétele adja, amelyben elemezhető és értelmezhető számú roma nemzetiségű válaszadó vett részt. Jelen kutatásunk a cigányságra vonatkozó kérdésekkel megkeresett 15 005 fős almintára irányul, az általuk adott válaszokat elemeztük.

Szakirodalmi elemzés

Magyarország tizenhárom nemzeti kisebbségének legnagyobb csoportját a cigány nemzetiség alkotja, számuk a 2022-es népszámlálási adatok szerint közel 210 ezer fő volt (KSH 2022), de becsült számuk 600–800 ezer

fő (Pénzes 2018). A megítélésükre, elfogadottságukra, a velük szemben megnyilvánuló attitűd mérésére irányulóan számos tanulmány született már (Murányi-Szabó 2006; Marián 2013). A romákkal kapcsolatos attitűd 1994 és 2000 között kedvező képet mutatott, csökkent a romaellenes előítélet, emellett azonban a negatív attitűd tetten érhető volt. Messzemenő következtetések azonban nem vonhatók le, ugyanis a nyíltan diszkriminatív, cigány ellenes előítéletek csökkenésének hátterében valószínűleg az áll, hogy a nyilvános kommunikációban a tolerancia fokozottabban érvényesül a romákkal szemben is. Míg korábban széleskörűen elfogadott volt a romákkal kapcsolatos elutasítás nyílt megfogalmazása, ma már a cigányellenesség burkoltabb formában jelenik meg bizonyos kommunikációs helyzetekben. Ez azonban nem zárja ki, hogy szociális, lakóhelyi vagy egyéb konfliktushelyzetekben a cigányellenesség nagyon is jelen lehet és felszínre törhet. A cigányokkal kapcsolatos attitűdök alapvetően negatívak maradtak, és más etnikai csoportokhoz viszonyítva a romák elutasítottsága igen magas. A társadalmi távolság – a munkahelyi, lakóhelyi, rokoni kapcsolatok elutasítása – továbbra is nagy a cigányok esetében a nem cigány lakosság részéről.

A TÁRKI által 2002-ben készített, a magyarországi felnőtt lakosság etnikai és politikai attitűdjeit vizsgáló kutatás eredményei szerint a romákkal való munkahelyi kapcsolat elutasítottsága 29 százalékos, a szomszédsági kapcsolaté 40 százalékos, a rokoni kapcsolaté pedig 58 százalékos volt. A társadalmi távolság a vizsgált csoportok közül (arab, cigány, kínai, romániai magyar, romániai román, zsidó) a romák esetében volt a legmagasabb. A százfokú cigányellenesség-skála átlagos értéke a nem roma lakosság körében 46 pont volt. A teljes mintára vonatkoztatott százfokú cigányellenesség-index átlagos értéke 1994-ben 56 pont, 2000-ben pedig 50 pont volt. A fővárosban alacsonyabb (40 pont) volt a cigányellenesség, mint a (kisebb) városokban és a falvakban (49-49 pont). Különbőség mutatkozott a cigányok megítélésében, elfogadásában az ország egyes régiói között is. Az ország keleti részein negatívabban ítélik meg a romákat, mint a nyugati régiókban (Enyedi et al. 2004).

Az 1994 és 2002 között érzékelhető átmeneti javulás után, a 2008-as gazdasági világválság hatásaként az idegenellenes és romaellenes érzések felerősödtek hazánkban.

Egy 2016-ban készült kutatás eredményei szerint, mely többek között hivatott volt vizsgálni a romákkal szemben megnyilvánuló előítéletet és társadalmi távolságot, az látható, hogy a magyar lakosság inkább elutasító a romákkal szemben, és ez az elutasítás viszonylag homogén álláspontot jelent. A romákkal szemben meglévő elutasítás a társadalom minden rétegére jellemző nyílt formában jelenik meg. Magyarországon a romaellenesség nem ütközik morális akadályokba, így gyakorlatilag a társadalom minden rétegében magas értéket mutat (Keresztes et al. 2016). Érdekes kérdés, hogy vajon maguk a romák hogyan gondolkodnak saját nemzeti csoporthoz kapcsolatban, bennük fellelhetők-e a többségi társadalomban tetten érhető előítéletek és gondolkodásmód. Nem hagyható figyelmen kívül, hogy kisebbségi csoport tagjaként az egyén sokféle társadalmi elutasítással találkozhat, melyeket internalizál. Ily módon ezek nyomot hagynak önképén, a magáról kialakított megítélésén és biztonságérzetén (Keresztes 2017). A KINCS egyik kutatása arra mutat rá, hogy a megkérdezett romák leginkább otthon, családjuk körében érzik magukat biztonságban, és minél tágabb környezetről van szó, annál kisebb mértékű a biztonságérzetük (Trásy 2023). Azonban biztonságérzetüktől függetlenül a magyar identitásuk erőteljes, és ahogyan a KINCS egy másik kutatásából kiderül, a cigány/roma nemzetiségűek ugyanannyira büszkéek a magyarságukra, sőt egyes esetekben az összes megkérdezett átlagához képest erősebb nemzeti magyar identitás figyelhető meg náluk. Az eredmények szerint a cigány/roma válaszadók Magyarországgal és a magyarságtudattal kapcsolatos véleménye a pozitív tartalmú állítások esetében nemhogy eltér, hanem bizonyos esetekben az egyetértők mutatója meg is haladja a teljes sokaságban mért értékeket (Antal és Bocz 2022).

A kutatás háttere, célja, módszere

Kutatásunkban a Századvég által 2021-ben készített kérdőíves felmérésből a cigánysággal kapcsolatos attitűd feltérképezésére, valamint a társadalmi távolság mérésére vonatkozó tizenöt kérdés válaszait elemeztük. A több mint tizenötezer fős minta válaszait három bontásban vizsgáltuk. Elsősorban arra kerestük a választ, hogy a mintának azon tagjai, akik magukat romának vallották (495 fő), a cigányságra vonatkozó kérdésekre milyen válaszokat adtak, illetve válaszaik eltérnek-e, és ha igen, miben a nem roma megkérdezettek válaszhoz képest? Másodsorban azt néztük, hogy

a vallásos és nem vallásos lekérdezésbe bevontaknak a cigányságról való gondolkodással, a hozzájuk való viszonyulással kapcsolatos válaszai alátámasztják-e azt a feltételezésünket, miszerint a vallásos emberek elfogadóbbak, nyitottabbak a különböző társadalmi csoportokkal szemben. Kutatásunk harmadik elemét a cigányságra vonatkozó válaszok régiós bontásban való vizsgálata jelentette, vagyis azé, hogy a romák megítélésében vannak-e különbségek aszerint, hogy az adott régióban mekkora a roma lakosság aránya.

Eredmények

A magukat romának/cigánynak valló válaszadók szocio-demográfiai jellemzői

Szocio-demográfiai jellemző		Arány (%)
Nem	Férfi	44,4
	Nő	55,6
Életkor	18–29 éves	42,0
	30–39 éves	23,6
	40–49 éves	16,8
	50–59 éves	10,7
	60+ éves	6,9
Iskolai végzettség	Alapfokú vagy alacsonyabb	71,1
	Középfokú, érettségi nélkül	15,4
	Középfokú, érettségivel	10,7
	Felsőfokú vagy magasabb	2,8
Településtípus	Budapest	8,1
	Megyeszékhely	8,1
	Város	34,4
	Község	49,4

Forrás: Századvég, 2021

1. táblázat: A kutatásban részt vevő roma/cigány válaszadók szocio-demográfiai jellemzői (%) (n=495)

A cigánysággal kapcsolatos kérdésekre válaszoló almintában 15 005 fő szerepelt. Valamivel több mint három százalékuk (495 fő) vallotta magát romának, 44,4 százalékuk férfi, 55,6 százalékuk nő. A legnagyobb létszámban a 18–29 éves korcsoportba tartozók kerültek be az almintába (42 százalék). A 30–39 évesek 24 százalékos, a 40–49 évesek 17 százalékos,

az 50–59 évesek pedig közel 11 százalékos arányban voltak jelen benne. A hatvan évesek és idősebbek közel 7 százalékot tettek ki. A válaszadók több mint 70 százaléka alapfokú vagy annál alacsonyabb iskolai végzettséggel, egynegyede pedig középfokú végzettséggel rendelkezik. Felsőfokú vagy ennél magasabb képzésben a magukat romának vallók kevesebb mint három százaléka tartozott. A válaszadók közel fele községben él, városban pedig a 34 százalékuk. Megyeszékhelyen és a fővárosban ugyanakkora arányban, 8,1-8,1 százalékban élnek (1. táblázat).

A magukat nem romának valló válaszadók szocio-demográfiai jellemzői

Szocio-demográfiai jellemző		Arány (%)
Nem	Férfi	46,9
	Nő	53,1
Életkor	18–29 éves	16,8
	30–39 éves	16,8
	40–49 éves	18,8
	50–59 éves	15,2
	60+ éves	32,4
Iskolai végzettség	Alapfokú vagy alacsonyabb	22,2
	Középfokú, érettségi nélkül	21,8
	Középfokú, érettségivel	34,1
	Felsőfokú vagy magasabb	21,8
Településtípus	Budapest	18,2
	Megyeszékhely	17,5
	Város	35,3
	Község	29
Régió	Dél-Alföld	12,7
	Dél-Dunántúl	8,8
	Észak-Alföld	14,5
	Észak-Magyarország	11,2
	Közép-Dunántúl	11
	Közép-Magyarország	31,6
	Nyugat-Dunántúl	10,2
Vallás	Nem vallásos	27,7
	Bizonytalan	46,5
	Vallásos	25,8

Forrás: Századvég, 2021

2. táblázat: A nem roma válaszadók szocio-demográfiai jellemzői (%) (n=14510)

A nem roma válaszadók 46,9 százaléka férfi, 53,1 százaléka nő. A 18–29 éves korosztályba tartozik a válaszadók 16,8 százaléka, 30–39 éves 16,8 százaléka, 40–49 éves 18,8 százaléka, míg 15,2 százalékban vannak az 50–59 évesek. A hatvanévesek és idősebbek teszik ki a minta egyharmadát (32,4 százalék). A válaszadók iskolai végzettség szerint négy egyszerűsített csoportba sorolhatók: alapfokú végzettséggel rendelkeznek 22,2 százalékuk, 21,8 százalék középfokú végzettséget szerzett, de érettségit nem, míg 34,1 százalék az érettségizett válaszadók aránya, végül 21,8 százalékuk van felsőfokú végzettsége. A válaszadók 18,2 százaléka Budapesten, 17,5 százaléka megyeszékhelyen, 35,3 százaléka városban, míg 29 százaléka községben él. A kérdezettek régiós megoszlása a következő: 12,7 százalék a Dél-Alföldön, 8,8 százalék a Dél-Dunántúlon, 14,5 százalék az Észak-Alföldön, 11,1 százalék Észak-Magyarországon, 11 százalék a Közép-Dunántúlon, 31,6 százalék Közép-Magyarországon, 10,2 százalék pedig a Nyugat-Dunántúlon él. A vallás nem tartozik a kemény szocio-demográfiai változók közé, ám tanulmányunk témája miatt fontosnak tartjuk bemutatni, hogy válaszadóink 27,7 százaléka nem vallásos, 46,5 százaléka bizonytalan és 25,8 százaléka vallásos (2. táblázat).

A cigányságra vonatkozó kérdések

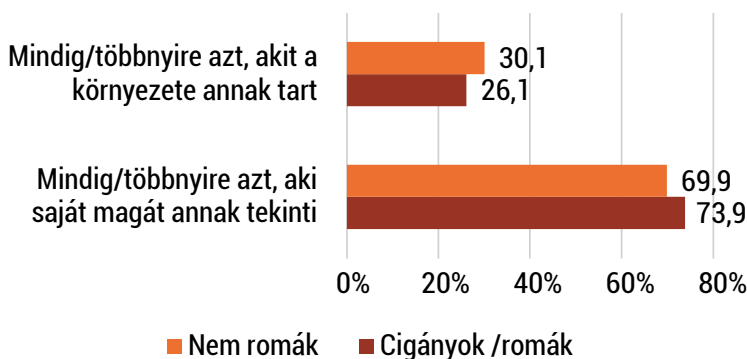
A vizsgált tizenöt kérdés mindegyikénél együtt jelenítjük meg a „roma – nem roma” bontásban kapott válaszok elemzését, valamint a nem roma válaszadók körében vizsgált „vallásos – nem vallásos” bontásban kapott válaszokat. Harmadik elemzési szempontként a cigánysággal kapcsolatos válaszok regionális bontását is elvégeztük, mivel azonban abban nem mutatkoztak jelentős eltérések, az arra vonatkozó következtetések összefoglalóan jelennek meg, az egyes kérdéseknél ezeket nem tárgyaljuk külön.

A kérdőív cigányságra irányuló első kérdése azt vizsgálta, hogy a megkérdezettek szerint a magyar emberek többsége kit tart romának vagy cigánynak. Négy válaszlehetőség közül lehetett választani (mindig azt az embert, aki saját magát is annak tartja; többnyire azt, aki saját magát is annak tartja; többnyire azt, akit a környezete annak tart; mindig azt, akit a környezete is annak tart). A válaszlehetőségeket kettőre vontuk össze, hogy a különbségek jobban kirajzolódhassanak.

A „mindig vagy többnyire azt az embert tekinti romának, aki saját magát is annak tartja” választ a vizsgálatba bevont romák közel 38 százaléka, míg azt, hogy „többnyire vagy mindig azt tekinti cigánynak, akit a környezete cigánynak tart”, kicsivel több mint 62 százalék jelölte meg. Ennek megfelelően elmondható, hogy a romák azt gondolják, hogy a nem romák szerint inkább az a cigány, akit a környezete annak tekint, és kisebb mértékben számít, hogy az érintett személy magát annak tartja-e. A nem romák ezzel kapcsolatos állásfoglalása kevésbé erőteljes, hiszen körükben hozzávetőlegesen fele-fele arányú válaszok születtek. Szerintük a magyar emberek 45,5 százalékban gondolják azt cigánynak, aki saját magát annak tekinti, illetve 54,5 százalékban többnyire vagy mindig azt tekintik romának, akit a környezete annak tart.

A nem roma válaszadók csoportján belül a vallásosak szintén hozzávetőleg fele-fele arányban választották a két lehetséges opciót. Ezzel szemben a nem vallásos válaszadók körében ez a kérdés kicsivel nagyobb mértékben osztotta meg a véleményeket: 60,5 százalékuk gondolta úgy, hogy a magyar emberek mindig vagy többnyire azt gondolják romának/cigánynak, akit a környezete annak tart, szemben azzal, aki saját magát is annak tartja.

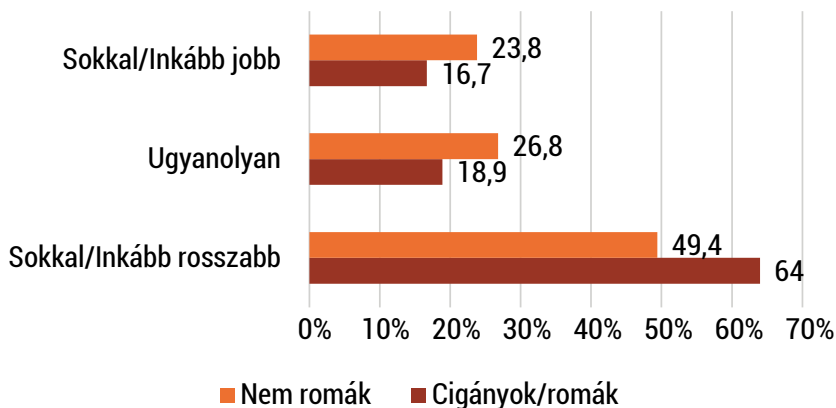
A következő kérdés arra irányult, hogy maguk a megkérdezettek kit tartanak romának/cigánynak. A válaszlehetőségek ugyanazok voltak, mint az első kérdésnél. A kérdések összevonását itt is alkalmaztuk. A megkérdezett romák közel háromnegyede (74 százalék) mindig vagy többnyire azt tekinti romának, aki saját magát annak tartja, és csupán egynegyedük gondolja, hogy az a roma, akit a környezete annak tart. A válaszadó nem romák közel 70 százaléka azt tekinti romának, aki saját magát is annak tartja, és kicsivel több mint 30 százalék azt, akit a környezete annak tart (1. ábra). Összességében elmondható, hogy mind a roma, mind a nem roma válaszadók nagy százalékban és közel azonos arányban azt tekintik romának, aki saját magát is annak tartja.

1. ábra: A válaszadók maguk kit tekintenek romának (%)
(Nem romák: n = 12 460; romák: n = 438)

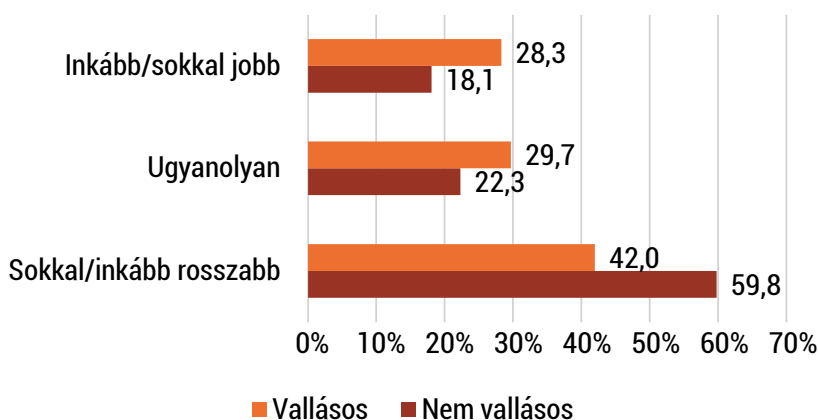
A nem roma válaszadók esetében a vallásos és nem vallásos emberek véleménye egységes abban, hogy ők maguk kit tartanak romának vagy cigánynak: túlnyomó többségük (70 százalék körül) mindig/többsnyire azt tekintette romának vagy cigánynak, aki saját magát is annak tartja.

Annak megítélése, hogy hazánkban a cigányok helyzete milyen a nem cigányokéhoz képest, már nagyobb véleményeltéréseket mutat. Ezzel kapcsolatban a megkérdezettek öt lehetőség közül választhattak, hogy kifejezzék véleményüket: sokkal jobb; inkább jobb; ugyanolyan; inkább rosszabb; sokkal rosszabb. A szélsőértékeket itt is összevontuk: a romák 64 százaléka úgy ítéli meg, hogy a romák helyzete Magyarországon a nem romákéhoz mérten sokkal rosszabb vagy inkább rosszabb, 19 százalékban pedig úgy látják, hogy ugyanolyan. Közel 17 százalék értékeli úgy, hogy a cigányok helyzete inkább jobb vagy sokkal jobb a nem cigányokéhoz képest. A nem romáknak kevesebb mint fele (49,4 százalék) gondolja úgy, hogy a cigányok helyzete rosszabb a nem cigányokhoz képest, közel 27 százalékuk úgy látja, hogy nincs különbség, 23,8 százaléknyi megkérdezett viszont azt nyilatkozta, hogy a romák helyzete inkább vagy sokkal jobb, mint a nem romáké (2. ábra).

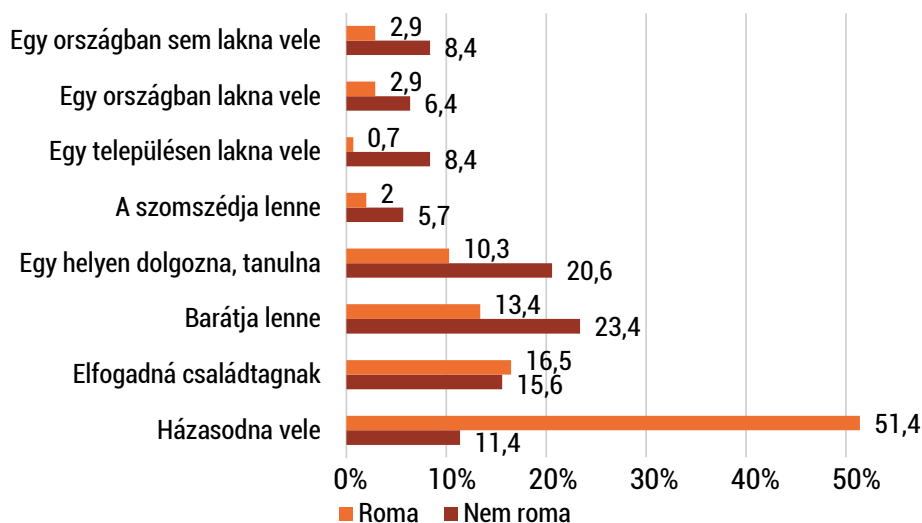
2. ábra: A cigányok/romák helyzete Magyarországon a nem cigányokhoz képest (%)
(Nem romák: n = 13 174; romák: n = 453)

Ugyanennél a kérdésnél a magukat nem romának vallók csoportján belül a nem vallásosak közel 60 százaléka gondolja sokkal/inkább rosszabbnak a cigányok helyzetét, mint a nem romákat, 22,3 százalék körül vannak azok, akik ugyanolyannak látják, és 18,1 százalékuk tartja sokkal/inkább jobbnak. Ezzel szemben a vallásosak magasabb arányban jelölték meg a pozitívabb válaszlehetőségeket. Kicsivel több mint 28 százalékuk ítélte sokkal/inkább jobbnak, közel 30 százalékuk pedig ugyanolyannak a romák helyzetét Magyarországon, mint a nem cigányokét (3. ábra).

3. ábra: A cigányok/romák helyzete Magyarországon a nem cigányokhoz képest (%)
(Vallásos: n = 3 475; nem vallásos: n = 3 623)

A következő kérdés a társadalmi távolság mérését célozta. Arra kereste a választ, hogy *a kérdőívet kitöltők milyen legszorosabb kapcsolatot létesítenének egy cigány/roma emberrel saját döntésük szerint*. A felsorolt nyolc tételből a válaszadónak azt az egy kapcsolati formát kellett kiválasztania, melyet a leginkább elképzelhetőnek tart egy roma személlyel kapcsolatban.

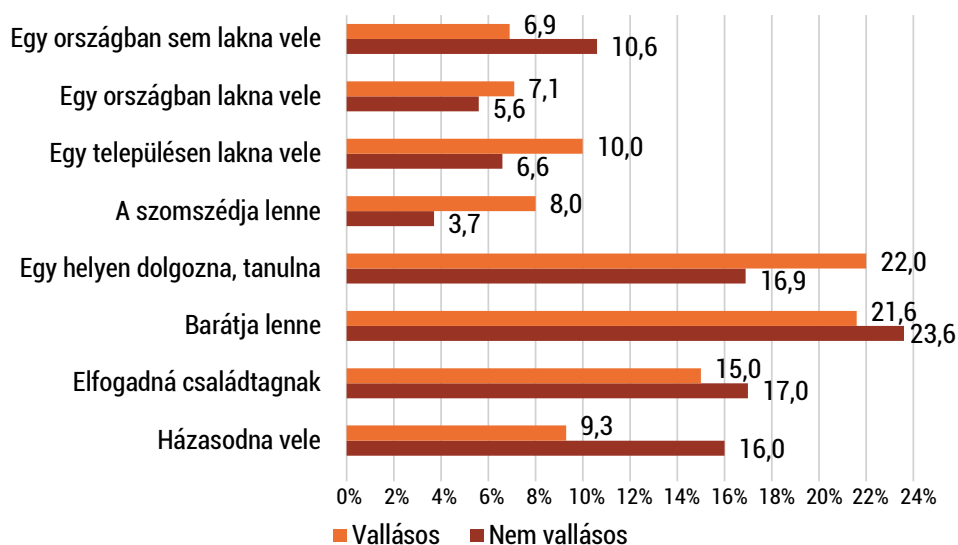
4. ábra: Milyen legszorosabb kapcsolatot létesítené egy cigány/roma emberrel? (%)
(Nem roma: n = 1338; roma: n = 455)

Ahogy a fenti adatokból is látszik, a romák és nem romák között egyes kapcsolati formákban többszörös különbségek vannak. A roma embereknek több mint a fele leginkább a házasságot tudja elképzelni kapcsolati formaként egy másik romával, míg a nem romák csoportjának csupán 11,4 százaléka nyilatkozott így. A két csoport véleménye a családtagként való elfogadásban már közel azonos, a romák körében 16,5 százalék, a nem romák közül pedig 15,6 százalék tartja ezt a legelfogadhatóbb kapcsolati formának (4. ábra). A lazább kapcsolódási formákat tekintve (barát, munkatárs/osztálytárs, szomszéd stb.) a nem romák cigányokkal szemben megnyilvánuló elfogadása látszólag magasabb, mint maguké a romáké, ugyanakkor szükséges hangsúlyozni, hogy azok a romák, akik legszorosabb kapcsolatként leginkább a házasságot tudják elképzelni, nagy valószínűséggel a lazább, baráti, szomszédi stb. kapcsolatot is elfogadnák. Ugyanakkor az látszik, hogy a nem romák leginkább a barátságot tartják elfogadható kapcsolódási formának egy cigány emberrel, míg a cigányok

a házasságot. A romák és nem romák közötti vizsgált kapcsolati formák esetében megfigyelhető, hogy a nem roma válaszadók többsége nyitott arra, hogy egy helyen dolgozzon vagy egy oktatási intézménybe járjon egy roma származású emberrel, valamint a barátja is lenne.

A nem roma válaszadók vallásos – nem vallásos bontásában az rajzolódik ki, hogy a vallásosak csoportja elfogadóbb azzal kapcsolatban, hogy egy településen lakjon egy cigány identitású emberrel, vagy akár a szomszédja is legyen. Huszonkét százalékuk dolgozna együtt romával, és 21,6 százalékuk számára a baráti kapcsolat is elképzelhető, viszont a nem vallásos válaszadók nyitottabban állnak a romákkal való családon belüli kapcsolat kialakításának lehetőségéhez. Tizenhét százalékuk elfogadná, ha egy közeli rokona kötné össze az életét romával, 16 százalékuk viszont maga is házasodna cigány származású emberrel.

A nem romák csoportján belüli eloszlásban is mutatkoztak különbségek a vallásos és nem vallásos válaszadók véleményében. A vallásos válaszadók 22 százaléka dolgozna, tanulna egy helyen cigány származású emberrel, vagy a barátja lenne (21,6 százalék), családtagnak vagy házastársnak ennél már jóval kevesebben fogadnák el (15 és 9,3 százalék), és 6,9 százalék egy országban sem lakna cigányokkal szabad döntése szerint.

5. ábra: Milyen legszorosabb kapcsolatot létesítene egy cigány/roma emberrel? (%)
(Vallásos: n = 3577; nem vallásos: n = 3613)

A nem vallásosak esetében kissé másképpen alakultak a számok ennél a kérdésnél. Legmagasabb százalékban 23,6 százalék) itt is a barátságot jelölte meg az általa elképzelhető legszorosabb kapcsolati formaként, viszont családtagjának 17 százalékuk, házastársának pedig 16 százalékuk fogadna el romát, ami ugyan csak néhány százalékponttal, de magasabb érték, mint a vallásosak esetében. Ennél az alcsoportnál viszont már magasabb százalékban (10,6 százalék) jelölték meg azt a lehetőséget, hogy egy országban sem laknának cigány emberrel (5. ábra).

A következő blokkban tizenegy állítással kapcsolatban kellett eldönteniük a válaszadóknak, hogy milyen mértékben értenek egyet velük. Válaszaikat 1-től 5-ig terjedő skálán kellett jelezniük, ahol az 1-es jelentése, hogy „egyáltalán nem ért egyet”, az 5-ös pedig hogy „teljes mértékben egyetért” az adott állítással.

Az az állítás, hogy a cigányoknak/romáknak több támogatást kellene adni, mint a nem cigányoknak, a romák körében 2,9-es, míg a nem romák körében 1,8-as átlagot kapott, ami azt jelzi, hogy a nem romák határozottabban elutasítják ezt az állítást. Az állítással a romák közel 36 százaléka, míg a nem romák közel 63 százaléka egyáltalán nem ért egyet. Vagyis a nem romák többsége nem gondolja, hogy a cigányoknak több támogatást kellene adni, mint a nem cigányoknak. A nem romák csoportján belül a vallásosak 62 százaléka, a nem vallásosak 64,3 százaléka egyáltalán nem ért egyet ezzel. Válaszaikban nagy összhang mutatkozik, és egyértelmű az állásfoglalásuk a cigányokat érintő támogatások ügyében. Válaszaik átlaga: 1,77 (nem vallásos) és 1,84 (vallásos).

Azzal az állítással, hogy a cigányok/romák kirekesztettsége a többségi társadalom hibája, a megkérdezett roma személyek inkább egyetértenek, mint nem. Az általuk adott válaszok átlaga 3,6 az ötfokú skálán. A nem romák körében az átlag 2,5, ami jelzi a kérdéssel kapcsolatos bizonytalanságukat. A vallásos – nem vallásos bontásban vizsgált nem roma válaszadók esetében az előbbitől nem sokkal tér el a helyzet a többségi társadalom kirekesztő szerepével kapcsolatban. A nem vallásosak válaszáinak átlaga 2,63, a vallásosaké 2,47 volt. Vallástól függetlenül a nem roma válaszadók szinte ugyanúgy vélekednek a cigányok társadalmi kirekesztettségéről is.

A nem roma válaszadók azzal az állítással értenek egyet nagyobb számban, hogy a cigányok/romák gondjai miatt kizárólag ők maguk okolhatók.

Körükben az ezzel kapcsolatos állítás 3,4-es értékelést kapott átlagosan. Az ugyanerre az állításra adott átlagos értékelés a romák között valamivel alacsonyabb (3,1), de azt tükrözi, hogy ők is inkább egyetértenek vele. A vallásosak csoportjának válaszai átlagosan 3,56-os értéket mutattak, míg a nem vallásos almintában átlagosan 3,27-os értéket kapott ugyanez a kérdés. Tehát ebben a kérdésben sem mutatkozott nagy eltérés a vallásosság szerint.

A roma és nem roma válaszadók szinte azonos módon gondolkodnak a cigányok gyermekvállalásával kapcsolatban: a romák 35,4 százaléka, a nem romák 34,6 százaléka ért teljes mértékben egyet azzal az állítással, miszerint a cigányok/romák számára a gyermekvállalás a kiteljesedést jelenti. A romák körében átlagban 3,41-os, a nem romák körében pedig 3,42-os értékelést kapott ez az állítás, vagyis mindkét csoport inkább egyetértett vele. A nem romák csoportján belül a nem vallásos válaszadók 29,8 százaléka, a vallásosoknak pedig 39,3 százaléka teljes mértékben egyetértett a kérdőív gyermekvállalással kapcsolatos állításával. A vallásosak válaszai átlagosan 3,55-os értéket mutattak, míg a nem vallásos almintában átlagosan 3,25-os értéket kapott ugyanez a kérdés.

Kisebb az egyetértés a megkérdezett roma és nem roma csoport között abban, hogy mindenkinek jobb, ha a cigányokat/romákat a nem cigányokkal/romákkal együtt oktatják. Ezzel az állítással a cigány válaszadók kicsivel több mint 47 százaléka, míg a nem cigányok kevesebb mint 34 százaléka értett teljes mértékben egyet. A nem roma válaszadóknak több mint a fele (a nem vallásosak esetében 58 százalék, a vallásosaknál 60 százalék) a két szélsőérték között oszlott el. Válaszaik átlaga így a 3-as érték körül alakult (3,24 és 3,34), vagyis itt sem figyelhető meg a vallásosság befolyásoló hatása.

A cigányok/romák összetartásával kapcsolatosan is egymáshoz nagyon közeli vélemények alakultak ki: a cigányok 61 százaléka, a nem cigányoknak pedig közel 62 százaléka teljesen egyetért azzal az állítással, miszerint a cigányok/romák nagyon összetartók. A cigány származású válaszadók körében 4,1-es, a nem cigányok között pedig 4,28-os átlagérték született. Vagyis a nem cigányok kicsit összetartóbbnak ítélték a romákat, mint a cigány megkérdezettek. Ennél a kérdésnél a nem romákon belül a vallásosak csoportja kiemelkedően magas számban (68 százalék) teljes mértékben

egyetért az állítással, válaszaik átlaga 4,29. Ugyanakkor a nem vallásosak is hasonlóan nagy egyetértéssel fogadták az állítást (56,9 százalék).

A roma származású válaszadók saját csoportjukkal kapcsolatban magas arányban gondolják úgy, hogy nagyon fontos számukra a család. A roma megkérdezetteknek több mint a háromnegyede (76 százalék) teljes mértékben egyetértett azzal az állítással, hogy a cigányoknak/romáknak mindennél fontosabb a család. Ugyanezzel a kijelentéssel a nem cigány válaszadóknak kicsivel több mint a fele (51,1 százalék) értett teljes mértékben egyet. A magukat cigánynak valló válaszadók körében átlagban 4,5-es, a nem cigányok körében pedig 4-es értékelést kapott ez az állítás. A különbség ellenére elmondható, hogy mindkét csoport sokkal inkább egyetért a fenti állítással, mint amennyire nem. A KINCS romákra irányuló, már idézett értékutatásának eredményei is azt támasztják alá, hogy a romák értékrendjében a család különösen fontos, a megkérdezettek 95 százaléka tartotta nagyon fontosnak (Trásy 2023). A nem roma vallásosak 58,1 százaléka, míg a nem vallásosak 45,7 százaléka jelölte meg az 5-öst a skálán. Válaszaik átlaga ezúttal is 4-es érték körül alakult. Mindkét csoport (vallástól függetlenül) egyetért a cigányok családhoz való hozzáállásával kapcsolatos állítással.

Azonban a következő állítás, mely szerint a cigányok/romák azért vállalnak gyermeket/gyermeket, hogy több segélyben részesüljenek, ellentétes pólusú válaszokat kapott a cigány és nem cigány válaszadók körében. Míg a kérdésbe bevont cigány személyek közel 41 százaléka egyáltalán nem értett egyet ezzel az állítással, a nem cigányok 42 százaléka teljes mértékben egyetértett vele. A cigány származásúak körében ez az állítás átlagban 2,58-os értékelést kapott, ami azt tükrözi, hogy inkább nem értenek egyet vele, míg a nem cigány válaszadók 3,78-os átlagértéke azt mutatja, hogy nagyobb mértékben egyetértenek ezzel az állítással. A nem romák körében megkérdezett vallásosak 45,7 százaléka, míg a nem vallásosak 38,4 százaléka ért ezzel egyet teljes mértékben. Válaszaik átlagosan 3,83-os és 3,67-os értéket kaptak.

A cigányok/romák gondjai megoldódna, ha lenne a megélhetéshez elegendő fizetést biztosító munkahelyük. Ezzel az állítással a kutatásba bevont roma megkérdezettek több mint 66 százaléka, a nem romák csoportjából viszont csupán 30 százalék értett egyet teljes mértékben.

A romák körében 4,3-es, a nem romák körében 3,4-es átlag született az állítás értékelésekor. Vagyis a cigány származású válaszadók sokkal inkább azzal értenek egyet, hogy a megélhetéshez elegendő fizetés által a cigányok gondjai megoldódnának. A nem roma vallásosak csoportjának válaszai itt átlagosan 3,45-os értéket mutattak, míg a megkérdezett nem vallásos csoportba tartozók körében átlagosan 3,33-os értéket kapott ugyanez az állítás.

A cigányok/romák között arányaiban ugyanannyi a törvénytisztelő polgár, mint a hasonló körülmények között élő nem cigányok/romák között. Ezzel az állítással kapcsolatban a romák határozottabb véleménye tükröződik, ugyanis a megkérdezettek közel 55 százaléka teljes mértékben egyetért vele. Azonban a nem romák válaszaiban bizonytalanság látszik. Közel azonos mértékben jelölték az 1-től 5-ig terjedő skála szinte minden értékét. Huszonegy százalékuk egyáltalán nem ért egyet az állítással, 23 százalékuk viszont teljes mértékben egyetért vele. Az átlagokat tekintve is látszik a határozott véleménykülönbség: a cigányok 4-es értékeléséből az rajzolódik ki, hogy ők inkább egyetértenek a fenti állítással, míg a nem cigányok között mért 3-as átlagérték arra utal, hogy ők bizonytalanok ennek eldöntésében, egyet is értenek az állítással, meg nem is. Ugyanezt a bizonytalanságot tükrözik a vallásos – nem vallásos megkérdezettek válaszai is. Ők vallásoságtól függetlenül átlagosan a 3-as választ jelölték meg ennél az állításnál.

A lekérdezés utolsó állítása az volt, hogy a cigányok/romák mindent megtesznek azért, hogy beilleszkedjenek a többségi társadalomba. Ezzel a kutatásba vont roma személyek közel 38 százaléka, míg a nem romák csupán 7,4 százaléka ért egyet teljes mértékben. A nem roma megkérdezettek legnagyobb százalékban (31,1 százalék) egyáltalán nem értettek egyet ezzel az állítással. Az átlagértékek alapján elmondható, hogy ennél az állításnál mutatkozik a legnagyobb nézetkülönbség a cigány és nem cigány válaszadók között. A romák körében 3,6-es, míg a nem romáknál 2,35-os átlagérték született, vagyis a romák inkább egyetértenek a fenti állítással, míg a nem romák inkább nem értenek egyet vele. A vallásos – nem vallásos bontásban vizsgált nem roma emberek válaszáinak átlaga is 2-es érték körül mozog. A vallásosak 28,7 százaléka, a nem vallásosak 34,1 százaléka egyáltalán nem értett egyet ezzel az állítással.

Romák megítélése régiós bontásban

	Elutasítóbbak	Elfogadóbbak
A cigányoknak/romáknak több támogatást kellene adni, mint a nem cigányoknak	1,28	2,41
A cigányok/romák kirekesztettsége a többségi társadalom hibája	1,68	3,42
A cigányok/romák gondjai miatt kizárólag saját maguk okolhatók	3,89	3,00
A cigányok/romák számára a gyermekvállalás a kiteljesedést jelenti	3,19	3,64
Mindenkinek jobb, ha a cigányokat/romákat a nem cigányokkal/romákkal együtt oktatják	2,73	3,70
A cigányok/romák nagyon összetartók	4,13	4,39
A cigányoknak/romáknak mindennél fontosabb a család	3,67	4,38
A cigányok/romák azért vállalnak gyermeket/gyermeket, hogy több segélyben részesüljenek	4,21	3,29
A cigányok/romák gondjai megoldódnának, ha a megélhetéshez elegendő fizetést kapnának	2,64	4,04
A cigányok/romák között arányaiban ugyanannyi a törvénytisztelő polgár, mint a nem romák között	2,18	3,84
A cigányok/romák mindent megtesznek azért, hogy beilleszkedjenek a többségi társadalomba	1,71	3,07

Öt fokú skála átlaga, 1 = egyáltalán nem ért egyet, 5 = teljes mértékben egyetért

3. táblázat: A romák megítélése a nem romákból alkotott két klaszterben

Az önmagukat nem romának tartó válaszadók romákra vonatkozó kérdésekre adott válaszait régiós bontásban is vizsgáltuk. Kiemelten azzal a tíz kérdéssel foglalkoztunk, melyek kifejezetten a romák megítélésére vonatkoznak, azonban a válaszokban nem találtunk jelentős régiós különbségeket. Az elemezhetőség érdekében a nem roma lakosság körében a fent említett, romákra vonatkozó állítások alapján létrehoztunk két klasztert (K-means klasztereljárással). Egymástól meglehetősen jól elkülönülő klaszterek jöttek létre, amelyeket az egyszerűség kedvéért *elutasítóbbaknak* és *elfogadóbbaknak* neveztünk el. Az átlagértékekből is látható, hogy a két klaszter egyértelműen elkülönül egymástól. Az elutasítóbbak elnevezésű

klaszter tagjai a romák támogatását célzó állításokra alacsonyabb értékeket adtak, míg az elfogadóbbak nevezetű klaszter tagjai ezeknél a kérdéseknél szignifikánsan magasabb értékeket jelöltek meg. Ugyanez elmondható fordítva is, tehát a romákra vonatkozó semleges vagy pozitív állításoknál az elutasítóbbak alacsonyabb, az elfogadóbbak pedig magasabb értékeket választottak. A két klaszterbe tartozók közel azonos arányban vannak jelen a nem roma mintában: az elutasítóbbak 48,6 százalékkal, míg az elfogadóbbak 51,4 százalékkal képviseltetik magukat.

Régió	Elutasítóbbak	Elfogadóbbak
Közép-Dunántúl	45,9	54,1
Dél-Dunántúl	47,1	52,9
Közép-Magyarország	47,6	52,4
Dél-Alföld	48,4	51,6
Nyugat-Dunántúl	49,0	51,0
Észak-Alföld	49,4	50,6
Észak-Magyarország	53,1	46,9
Összesen	48,6	51,4

4. táblázat: Az elutasítóbb és elfogadóbb válaszadók aránya régiós bontásban (%)

A két klasztert összevetettük a régiókkal, s így jelentősebb különbségekről számolhatunk be, mint az egyes itemek kapcsán: a klaszterek között szignifikáns eltérés tapasztalható a régiós bontás alapján. A régiókat az elfogadóbbak magasabb aránya felől rendeztük az alacsonyabb felé. Az elfogadóbb válaszadók aránya Közép-Dunántúlon a legmagasabb (54,1 százalék), de hasonlóan jelentős Dél-Dunántúlon, illetve Közép-Magyarországon is, ahol 52,9 és 52,4 százalékbán vannak az ebbe a klaszterbe tartozók. Az elutasítóbbak és az elfogadóbbak aránya nagyjából kiegyenlített Dél-Alföldön (48,4 és 51,6 százalék), Nyugat-Dunántúlon (49 és 51 százalék) és Észak-Alföldön (49,4 és 50,6 százalék). Az elutasítóbb válaszadók a legnagyobb arányban (53,1 százalék) és ezzel párhuzamosan az elfogadóbb

válaszadók a legkisebb arányban (46,9 százalék) az észak-magyarországi régióban képviseltetik magukat. Látható tehát, hogy közel tíz százalékpontosnyi különbség van az elfogadóbb válaszadók arányát tekintve a közép-dunántúli és az észak-magyarországi régió között. Itt érdemes megjegyezni, hogy azokban a régiókban nagyobb az elfogadó válaszadók aránya, ahol kisebb arányban élnek romák. Bár a pontos számukat, illetve arányukat nehéz meghatározni, kijelenthető, hogy a régiókban az egymáshoz viszonyított jelenlétük nagyjából azonos a különböző kutatások alapján (erre mutattak rá Pénzes János és munkatársai 2018-ban).

Összegzés

Kutatásunkban egy tizenötezer főből álló minta cigánysággal kapcsolatos kérdésekre adott válaszait vizsgáltuk különböző bontásokban. Az volt a célunk, hogy feltérképezzük, vannak-e eltérések a roma és nem roma, valamint a vallásos és nem vallásos válaszadók cigányságra vonatkozó gondolkodása, véleményei között. Ezenfelül arra is választ kerestünk, hogy a magyarországi régiók között fellelhetők-e különbségek a témával kapcsolatban.

Az adatok elemzése alapján elmondható, hogy a magukat romának vallók többsége azt gondolja, hogy a nem romák inkább azt tekintik cigánynak, akit a környezete annak tart. A kérdőívet kitöltő romák közel háromnegyede azonban inkább azt tekinti romának, aki saját magát is annak tartja. A kérdezésbe bevont nem romák is ugyanígy nyilatkoznak, ugyanis 70 százalékban ők is azt mondják, hogy az a cigány/roma, aki saját magát annak tartja. A romák véleménye erőteljesebb a tekintetben, hogy a cigányok/romák helyzete rosszabb a nem cigányokhoz képest. A nem romák szerint a cigányok helyzete csak mérsékelten rosszabb, mint a nem romáké. Roma és nem roma válaszadók között nagy különbségek mutatkoznak abban, hogy milyen kapcsolatot létesítenének leginkább egy cigány/roma emberrel. A romák leginkább a házasságot tartják elfogadhatónak egy másik romával, míg a nem roma megkérdezettek leginkább baráti vagy munkatársi kapcsolatot tudnak elképzelni egy roma személlyel. A nem romák nagyobb mértékben utasítják el azt az állítást, miszerint a cigányoknak/romáknak több támogatásban kellene részesülniük, mint a nem romáknak, és közel 40 százalékuk azt az állítást is elutasítja, hogy a cigányok kirekesztettsége a többségi társadalom hibája lenne.

A nem roma válaszadók inkább azzal értenek egyet, hogy a cigányok/romák maguk okolhatók a gondjaik miatt. Ezzel szemben a kutatásba bevont romák magas százalékban (63 százalék) azzal értenek egyet, hogy a romáknak több támogatást kellene adni, és közel felük azzal is egyetért, hogy a cigányok kirekesztettsége a többségi társadalom hibája.

A cigányok gyermekvállalásával kapcsolatban nincs jelentős eltérés a roma és nem roma válaszadók között. Mindkét csoport inkább egyetért azzal, hogy a cigányok/romák számára a gyermekvállalás kiteljesedést jelent, és abban is azonos véleményen vannak, hogy a cigányok/romák nagyon összetartók, és nagyon fontos számukra a család. Ellentétes viszont a két csoport véleménye azzal kapcsolatban, hogy a cigányok/romák azért vállalnak gyermeket, hogy több támogatásban részesüljenek. Ezzel maguk a romák inkább nem értenek egyet, míg a nem romák inkább egyetértenek vele. A cigány származású válaszadók inkább azzal értenek egyet, hogy a megélhetéshez elegendő fizetés révén a cigányok gondjai megoldódna, illetve hogy a romák mindent megtesznek azért, hogy beilleszkedjenek a többségi társadalomba. Ezekkel a nem roma válaszadók kevésbé értenek egyet.

Megállapítható, hogy bár nincs jelentős eltérés a vallásos és nem vallásos nem roma megkérdezettek romákkal kapcsolatos megítéléseiben, a vallásos emberek mérsékelten pozitívabb véleményt képviselnek roma/cigány társaikkal szemben.

Az egyes kérdések megítélésében nem találtunk jelentős véleménykülönbséget a magyarországi régiók között. A kutatásban részt vevő nem roma lakosságban minden második ember úgy gondolja, hogy a romák nem igazán tesznek meg mindent a beilleszkedésük érdekében. Kismértékű az egyetértés azzal az állítással kapcsolatban, hogy a romák kirekesztettsége a többségi társadalom hibája volna. A kérdések többségével kapcsolatban azonban semlegesség, bizonytalanság mutatkozik a válaszadók részéről. Így például azt sem tudják eldönteni, hogy vajon mindenkinek az-e a jobb, ha a romákat a nem romákkal együtt oktatják vagy, hogy a romák gondjai megoldódna, ha lenne a megélhetéshez elegendő fizetésük.

Felhasznált irodalom

- Antal István, Bocz János (2022) Nemzeti identitás: büszkeség, lojalitás, önkritika. *Kapocs*, 5. évf. 1. sz. 84–92.
- Enyedi Zsolt, Fábián Zoltán és Sik Endre (2004) Nőtt-e az előítéletek Magyarországon? In: Kolosi Tamás, Tóth István György és Vukovich György (szerk.) *Társadalmi riport 2004*. Budapest: TÁRKI. 375–399.
- Keresztes-Takács Orsolya (2017) Roma fiatalok etnikai identitása és önértékelése egy kérdőíves kutatás tükrében. *Esély*, 28. évf. 3. sz. 56–72.
- Keresztes-Takács Orsolya, Lendvai Lilla és Kende Anna (2016) Romaellenes előítéletek Magyarországon. Politikai orientációtól, nemzeti identitástól és demográfiai változóktól független nyílt elutasítás. *Magyar Pszichológiai Szemle*, 71. évf. 4/2. sz. 609–627. DOI: <https://doi.org/10.1556/0016.2016.71.4.2> KSH Népszámlálási adatok, 2022
- Marián Béla (2013). Cigányellenesség ma: a cigányokról alkotott kép a mai Magyarországon. ELTE TTK, Társadalmi Konfliktusok Kutatóközpont
- Murányi István – Szabó Ildikó (2006) Középiskolások előítéletességének egy lehetséges magyarázata: az életforma. https://szociologia.unideb.hu/sites/default/files/upload_documents/muranyi_istvan_es_szabo.pdf
- Pénzes János, Tátrai Patrik és Pásztor István Zoltán (2018) A roma népesség területi megoszlásának változása Magyarországon az elmúlt évtizedekben. *Területi Statisztika*, 58. évf. 1. sz. 3–26. DOI: <https://doi.org/10.15196/TS580101>
- Trásy Lilla (2023) Romák a társadalomban. Értékkutatás a Jász-Nagykun-Szolnok vármegyei roma lakosság körében. *Kapocs*, 6. évf. 1. sz. 73–89.